

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Değişme ve Süreklilik

Dr. Fatma ACUN*

Özet

Bu makalede, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne değişme ve süreklilik konusu, toprak ve nüfus, siyasi rejim, hukuk ve kültür başlıkları altında incelenmektedir. Zaman dilimi olarak, Tanzimat'tan (1839), inkılapların tamamlandığı 1930'lara kadar olan dönem alınmış, bu dönemde yapılan reform ve inkılaplar incelenmiştir. Cumhuriyetin kurucuları, Osmanlı'dan devir alınan toprak ve nüfus üzerinde yeni ve modern bir devlet inşa etmek gayesiyle siyasi rejim, hukuk ve kültürün çeşitli sahalılarında geniş çaplı ve köklü değişimler yapmışlardır. Kısa dönemde bakıldığında "radikal" olarak nitelendirilen bu değişimlerin, uzun dönemde bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan yenileşme ve modernleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden uzantıları olduğu görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Değişme ve Süreklilik.

Abstract

This paper examines continuity and change from Ottoman Empire to Turkish Republic, in terms of land and population, political regime, law, and culture. The period under discussion expands from the proclamation of the Imperial Edict in 1839 to the time when Atatürk's reforms were accomplished, about 1930's. The founders of the Republic, aiming to create a new and modern state, carried out wide ranging reforms over the land and population inherited from the Ottoman Empire. When looked at from a short term perspective, these reforms are seen to be "radical changes". From a long term perspective, however, these changes, may be seen as an extension of the modernisation efforts started during the later periods of the Ottoman Empire.

KEYWORDS: Ottoman Empire, Turkish Republic, Continuity and Change.

* Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Öğretim Görevlisi

1.Giriş

İçinde bulunduğumuz yıl Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700., Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ise 75. yıl dönümüne rast gelmektedir ve her iki yıl dönümü de Türkiye'de çeşitli faaliyetlerle "resmen" kutlanmaktadır. Bu kutlamalar Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın bir devamı olduğunun resmen kabulü anlamına mı gelmektedir? Eğer öyle ise bu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında benimsenen ve daha sonra da uzun süre uygulamada kalan "Osmanlı'dan farklı olma" politikalarına ters değil midir? Bu sorulara verilecek cevap, rahatlıkla "evet"tir.

Burada sorulması gereken asıl önemi soru şudur: peki ne olmuştur da 75 yıl içinde birbirine zıt iki yaklaşım benimsenmiştir? Bu sorunun cevabı "zaman" kavramıyla ilgilidir. Tarih kitaplarında zaman genellikle, birbirini takip eden "anlar" ve bu anlarda meydana gelen "olaylar" olarak kullanılır. Zamanın bu tarz kullanımı sonucu, tarih "ilk ve tek (biricik) olaylar listesi", yani bir *değişme* (change) olarak ortaya çıkar. Böyle bir yaklaşım, çoğu kez, en az değişme kadar önemli bir kavram olan sürekliliği (continuity) tamamıyla ihmal eder. Zaman, birbiri arkasına gelen anlar olarak ele alındığı gibi, zaman dilimleri (interval) ve dilimler içinde meydana gelen süreçler olarak da ele alınmaktadır. Bu durumda da, olaylar ve olgular, birlikte var oldukları düşünülerek gruplandırılmaktadır. Bu yaklaşımda vurgu, zaman akışında, birbirleriyle ilişkili olan olayların meydana getirdiği örüntüdedir. Başka bir deyişle, bir tarihi olay, devam edegelmiş bir olaylar grubu içinde yerine konularak, o olayların oluşturduğu varsayılan bütünden ve ya devamlılıktan yararlanılarak açıklanmaktadır.

İyi bir tarihi analiz, zamanın bu iki tür kullanımışına da yer vermelidir¹. Ancak, bunun mümkün olmadığı durumlar da vardır. Mesela, tarihinin yaşadığı zamanın tarihi, yani, yakın dönem tarihi göz önüne alınırsa, burada olaylar henüz yaşanmaktadır ve tamamlanmamıştır. Bu yüzden de burada olayları tamamlanmış süreçler olarak gruplandırmak çoğu kez anlamlı olmaz². Bu durumda, yaşanan olaylar, o olayları yaşayanlara bir değişme olarak görünecektir.

Cumhuriyetin kurucularına ve onların zamanında yaşamış tarihçilere, yaptıkları ve yaşadıkları olayların neden daha çok bir değişme olarak görüldüğü, neden kendilerini "Osmanlı'dan tamamen farklı" gördükleri böylece daha anlaşılır olmaktadır. Günümüz yönetici ve tarihçilerinin Osmanlı'ya karşı, neden Cumhuriyetin kurucularından ve o dönemin tarihçilerinden farklı bir yaklaşım içinde oldukları da, aynı şekilde açıklanabilir.

Günümüzün yönetici ve tarihçileri, Cumhuriyetin kuruluşu, öncesi ve sonrasında meydana gelen olaylara daha geniş bir zaman dilimi içinde bakabilme imkanına sahiptirler. Böylece, o zamanın olaylarını, dönemler ve süreçler olarak gruplandırmak, ve değişimle birlikte devamlılığı da görmek mümkün olmaktadır.

¹ Zaman kavramı, çeşitleri ve tarihte kullanımı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Robert F. Berkhofer, Jr., *A Behavioral Approach to Historical Analysis*, New York-London 1969, s. 210-270.

² Fatma Acun, "Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 42 (Kasım 1998), s.723.

Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin, hangi bakımlardan Osmanlı geçmişinden bir "kopuş", yeni bir "başlangıç", hangi bakımlardan onun bir "devamı" olduğuna ilişkin tartışmalar, çeşitli platformlarda bütün canlılığıyla devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, elbette ki, "yeni ve taze" bir başlangıcı simgeliyordu. İlk kuruluş yıllarında yapılan inkılaplar ve düzenlemeler, bu başlangıcın görünümleriydi. Diğer yandan, Cumhuriyet, selevi Osmanlı'dan, pek çok unsuru da miras almıştı. İşte, bu makalede, Osmanlı'dan Cumhuriyete değışen ve devam eden unsurlar, toprak ve nüfus, siyasi rejim, hukuk ve kültür başlıkları altında incelenecektir.

Asıl konuya geçmeden önce, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin yaşandığı dönem ve ortamı tasvir etmek faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti'nin dört yıl süren I. Dünya Savaşı'na (1914-1918) katılması, sonunu getiren sürecin de başlangıcı oldu. Savaşı kazanmasına rağmen, kaybeden tarafta yer alması, onu mağluplar arasına koydu. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin tarihe karışması anlamına geliyordu. Çöken İmparatorluğun mirasını, yani topraklarını paylaşma konusunu, Müttefikler Paris'te düzenledikleri bir dizi konferansta tartıştılar. Nihayet, 1920'de Osmanlı devlet adamlarının eline Sevr anlaşması tutuşturulduğunda, elde kalan Anadolu topraklarının büyük bir kısmı Müttefikler arasında pay edilmiş, yalnızca İç Anadolu'da küçük bir bölge Türklere bırakılmıştı. Türkler için bir "var olma" meselesi halinde dönüşen yabancı işgalleri ve bu işgallerden kurtulmak için verilen silahlı mücadele, aynı zamanda, yeni kurulacak devletin coğrafi mekanını hazırlama çabasıydı. Bu mekan hazırlama işi-Kurtuluş Savaşı (1919-1923) kastediliyor-çekilen büyük sıkıntılardan sonra başarıyla tamamlandığında, yeni kurulacak devletin üzerinde gelişeceği coğrafi saha da belirlenmiş oldu. Bu zemin üzerine, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti inşa edildi. "Var olma" meselesi, şimdi de, modern dünyaya ayak uydurarak, "varlığını devam ettirme" meselesi haline dönüştü. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve toplum hayatının bütün sahalarına yayılan inkılaplar ve düzenlemeler bu amaçla gerçekleştirildi. Ancak, inkılaplar, bir yandan Batı modelinde yeniden yapılanmanın birer sembolünü teşkil ederken, diğer yandan da, Osmanlı geçmişi ile bağların kopartılması anlamına geliyordu. Yeni kurulan Cumhuriyetin başkentinin Ankara olması da, geçmişten uzaklaşma arzusunun en sembolik göstergesiydi.

2.1.Toprak ve Nüfus

Osmanlı Devleti, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu içine alan; nüfus bakımından, Rum, Ermeni, Yahudi, Arnavut, Bulgar, Macar, Hırvat, Arap vs. gibi değişik ırk, din ve dillere mensup milletlerin bir arada yaşadığı bir ülke idi. 19 yüzyıldan itibaren, dağılma sürecinin başlaması ile, bu milletler teker teker İmparatorluktan ayrıldılar. 1830 yılında bağımsız Yunanistan'ın kurulmasıyla başlayan bu süreç, önce Balkan milletlerinin, daha sonra da, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki Müslüman milletlerin kopması ile, I. Dünya Savaşı sonunda tamamlandığında, İmparatorluğun toprak-

